

Zpráva o šetření ve věci zamítnutí žádosti o odškodnění protiprávní sterilizace

Paní A., nar. xxx, bytem xxx (stěžovatelka), mě požádala o pomoc, protože jí Ministerstvo zdravotnictví (ministerstvo) zamítlo žádost o poskytnutí jednorázové peněžní částky osobám sterilizovaným v rozporu s právem (žádost o odškodnění). Stěžovatelka namítá, že ke sterilizaci nedala souhlas.

Na základě jejího podnětu jsem zahájil šetření¹ postupu ministerstva ve věci zamítnutí žádosti o odškodnění.

A. Shrnutí závěrů

Dospěl jsem k závěru, že ministerstvo pochybilo, když vyhodnotilo, že sterilizace byla stěžovatelce provedena v souladu s právem, a zamítlo její žádost o odškodnění. Konkrétně:

- (1) **Ministerstvo** chybně posoudilo splnění podmínky odůvodněné žádosti o provedení sterilizace (viz část C.2.1).
- (2) **Ministerstvo** chybně posoudilo splnění podmínky lékařské indikace sterilizace (viz část C.2.2).
- (3) **Ministerstvo** chybně posoudilo, že stěžovatelka udělila ke sterilizaci svobodný a informovaný souhlas (viz část C.2.3).

B. Skutková zjištění

Stěžovatelka požádala dne 8. března 2022 ministerstvo o odškodnění za protiprávní sterilizaci, kterou podstoupila dne 5. září 1990 v tehdejší OÚNZ C, nemocnice s poliklinikou v B. (nemocnice B.).² Poukazuje na to, že sociální pracovníce vyvíjely na Romky s více dětmi nátlak, aby podstoupily sterilizace. Nechápe, proč i na ni, když měla jen dvě děti. Dne 17. května 1990 podepsala žádost o sterilizaci. Do nemocnice v B. nastoupila za účelem sterilizace dne 3. září 1990. I když podepsala žádost, namítá, že jí byl zákrok proveden bez předchozího srozumitelného vysvětlení povahy a důsledků takové operace. Zdravotnická dokumentace obsahuje podepsaný souhlas s operací s vyznačeným datem 4. července 1990. Stěžovatelka namítá, že jí byl předložen až po provedení zákroku. Uvedla také, že v souvislosti se sterilizací obdržela příspěvek ve výši 10 tis. Kč v hotovosti a poukázku na 5 tis. Kč. Tuto skutečnost však nemá jak prokázat. Správní orgán, který o dávce rozhodoval, už neexistuje a spisová dokumentace k tomu byla skartována.

Ministerstvo žádost o odškodnění zamítlo.³ Podle něj ze zdravotnické dokumentace vyplývá, že stěžovatelka o sterilizaci požádala, sterilizační komise žádost schválila a sterilizaci povolila a stěžovatelka následně podepsala souhlas se sterilizací. Podle ministerstva měla dostatek času si sterilizaci rozmyslet, a to s ohledem na několik měsíců, které uběhly mezi podepsáním žádosti a vlastním výkonem sterilizace.

1 Podle ustanovení § 14 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv.

2 Dnes Sdružené zdravotnické zařízení B., p. o.

3 Rozhodnutí Ministerstva zdravotnictví ze dne 7. listopadu 2022, č. j. MZDR 9119/2022-7/PRO.

Stěžovatelka neprokázala, že obdržela v souvislosti se sterilizací příspěvek nebo poukázku. Bránila se rozkladem, který ministr z důvodu opožděnosti zamítl.⁴

C. Právní hodnocení

C.1 Účel zákona o odškodnění protiprávních sterilizací

Od 1. 1. 2022 je účinná právní úprava,⁵ která umožňuje odškodnit osoby, které byly v minulosti v rozhodném období⁶ sterilizovány v rozporu s právem. Zákon za protiprávní sterilizace považuje situace, kdy osoba souhlas s provedením sterilizace **neudělila; nebo** osoba souhlas s provedením sterilizace **udělila**, avšak došlo k takovému **porušení právních předpisů** upravujících v rozhodném období provedení zdravotního výkonu zabraňujícího plodnosti či za **takových okolností, jež vylučují nebo vážně narušují svobodu a prostotu omylu** uděleného souhlasu; nebo v souvislosti s provedením sterilizace **byla oprávněné osobě poskytnuta sociální dávka**, jejíž poskytnutí bylo vázáno na podstoupení sterilizace (jedná se o vyvratitelnou domněnku).

C.2 Podmínky legální sterilizace

Stěžovatelka podstoupila sterilizaci dne 5. září 1990. Podmínky pro provedení sterilizace byly tehdy stanoveny v zákoně o péči o zdraví lidu⁷ a v tzv. sterilizační směrnici.⁸

Podle sterilizační směrnice byla sterilizace provedena **v souladu s právem**, pokud byly prokazatelně splněny tyto podmínky:

- řádně **odůvodněná písemná žádost** nebo souhlas osoby, u které má být sterilizace provedena (viz část C.2.1);
- **souhlas sterilizační komise** s provedením sterilizace, který se opírá o existenci **lékařské indikace** podle přílohy sterilizační směrnice (viz část C.2.2);
- **souhlas osoby**, která má zákrok podstoupit, **s provedením sterilizace** (viz část C.2.3).

Pouze splnění všech uvedených náležitostí legitimizuje z pohledu práva výkon sterilizace na zdravých pohlavních orgánech⁹ a činí jej právně perfektním.

V případě stěžovatelky se zachovala zdravotnická dokumentace. Z ní jsem vycházel při hodnocení postupu ministerstva.

C.2.1 Žádost o provedení sterilizace

O sterilizaci mohla požádat sama dotčená osoba nebo ošetřující lékař s jejím souhlasem.¹⁰ V obou případech se muselo jednat o **projev svobodné, vážné a omylu prosté vůle osoby sterilizaci podstoupit**. Žádost musela být písemná a řádně odůvodněná.¹¹

4 Rozhodnutí ministra zdravotnictví o zamítnutí rozkladu ze dne 31. srpna 2023, č. j. MZDR 13069/2023-3/PRO.

5 Podle zákona č. 297/2021 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky osobám sterilizovaným v rozporu s právem a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o odškodnění protiprávních sterilizací).

6 Od 1. července 1966 do 31. března 2012.

7 Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

8 Směrnice Ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 1/1972, ze dne 17. prosince 1971, o provádění sterilizace, publikovaná ve věstníku MZ ČSR č. 1–2, ze dne 29. 2. 1972.

9 Jedná se o tzv. neterapeutickou sterilizaci v případech podle ustanovení § 2 písm. b) až g) sterilizační směrnice.

10 Ustanovení § 27 zákona o péči o zdraví lidu a ustanovení § 2 sterilizační směrnice.

11 Ustanovení § 6 sterilizační směrnice.

Ministerstvo vyhodnotilo, že stěžovatelka o sterilizaci požádala dne 17. května 1990. Zaměřil jsem se na to, zda žádost splňuje výše uvedené náležitosti.

Součástí zdravotnické dokumentace není samostatný dokument – žádost. Nalezl jsem pouze listinu bez bližšího označení. Obsahuje předtištěný text, do jehož kolonek byly psacím strojem doplněny osobní údaje stěžovatelky včetně dalších poznámek. Je rozdělena na dvě části. V horní části je předtištěná věta: „*Dle ustanovení § 27 zák. č. 20_66 Sb., **žádám o provedení sterilizace** z těchto důvodů: Romo, počet porodů 2, počet spont. AB / (proškrtnuto), počet UTP / (proškrtnuto).*“ Údaje jsou dopsány psacím strojem daleko výraznějším písmem. Dále je předtištěno „v B.“ a doplněno datum 17. 5. 1990 a podpis žadatelky. Spodní část listiny je oddělena tečkovanou čarou a je označena jako ROZHODNUTÍ.

Kromě strojem vepsaného slova „Romo“ a počet porodů „2“ chybí v žádosti jakékoli řádné odůvodnění. Těžko tak lze přijmout, že by stěžovatelka žádala o sterilizaci, protože je Romka a má již dvě děti. Ministerstvo pochybilo, protože se nezabývalo zákonnými náležitostmi žádosti, zejména chybějícím odůvodněním.

Dospěl jsem k závěru, že nebyla splněna podmínka řádně odůvodněné žádosti o sterilizaci.

C.2.2 Indikační kritéria, sterilizační komise

Pokud měla být sterilizace provedena **na zdravých pohlavních orgánech**, musela existovat objektivní **lékařská indikace** podle přílohy sterilizační směrnice a provedení sterilizace muselo **být schváleno sterilizační komisí**.¹²

C.2.2.1 Indikační kritéria

Příloha sterilizační směrnice stanovuje taxativní výčet lékařských indikací, za nichž je sterilizace přípustná.

V již zmíněné neoznačené listině, která plní pravděpodobně i funkci protokolu, je ve spodní části označené jako ROZHODNUTÍ předtištěno: „*Sterilizace je přípustná u žadatelky, protože těhotenství nebo porod by ohrozily její život nebo způsobily těžkou újmu na zdraví.*“ K tomu je strojem doplněno: „**3x porod – 3 děti.**“

Text pokračuje: „*Sterilizační komise souhlasí se sterilizací, pacientka splňuje podmínky pro sterilizaci a je indikována dle seznamu indikací obsaženým v příloze záv. op. č. 1_71 Věst.- §2, b-XIV – 3.*“ V tomto článku přílohy sterilizační směrnice je uvedena porodnicko-gynekologická indikace: „*Při více dětech, do 35. roku po čtyřech dětech, u žen po 35. roku věku po třech dětech.*“

Z dokumentace jasně vyplývá, že stěžovatelce bylo v době provedení sterilizace 20 let a měla pouze dvě děti, nikoli čtyři podle schválené indikace. Rozhodnutí sterilizační komise obsažené v neoznačené listině je navíc doplněno o větu, že „*Bude provedeno po III. porodu.*“ Je tak nepochopitelné, že by sterilizační komise přehlédla, že má žadatelka pouze dvě děti a nesplňuje indikační kritéria uvedená v čl. XIV odst. 3 přílohy indikační směrnice.

12 Ustanovení § 5 odst. 1 písm. b) sterilizační směrnice.

Uvedený údaj 3krát porod – 3 děti svědčí spíše tvrzení stěžovatelky, že tento stav byl dopsán do ROZHODNUTÍ skutečně až po třetím porodu a sterilizaci a stěžovatelce byly dokumenty předány k podpisu až po provedení sterilizace.

Musím se zastavit také u poznámky „Romo“. Vnímám ji jako aspekt protiprávnosti sterilizace. Označení „Romo“ vysoce pravděpodobně pokazuje na etnický původ stěžovatelky a naznačuje, že při posuzování mají být brány v potaz i jiné než lékařské okolnosti. Důvod „Romo“ nezakrývá, že by „žádaná“ sterilizace měla být něčím jiným než sociálním opatřením. Zohledňování etnického původu bylo v rozporu s tehdy platnou právní úpravou, resp. s indikacemi podle sterilizační směrnice.

Dospěl jsem k závěru, že nebyla splněna podmínka lékařské indikace pro sterilizaci.

C.2.2.2 Sterilizační komise

Zákon o péči o zdraví lidu ve znění účinném do 31. prosince 1991 neupravoval podmínky složení a fungování sterilizační komise. Ty stanovila pouze sterilizační směrnice. Podle ní měla mít sterilizační komise tři členy – ředitele nemocnice, vedoucího lékaře nemocničního ženského oddělení a odborného lékaře, z jehož oboru je indikace, popř. kontraindikace. O každém projednání sterilizace měl být vyhotoven protokol.¹³

Stěžovatelce byla sterilizace provedena v roce 1990. V již zmíněné neoznačené listině, která plní i funkci protokolu, jsou uvedeni jmenovitě členové komise včetně odborností a podpisů. Datum schválení komise je sice přepisováno, nicméně nelze určit, který měsíc byl zaznamenán nejdříve.

Dospěl jsem k závěru, že byla splněna zákonná podmínka složení sterilizační komise.

C.2.3 Informovaný a svobodný souhlas

Podle § 27 zákona o péči o zdraví lidu se smí sterilizace provést jen se souhlasem nebo na vlastní žádost osoby, u níž má být sterilizace provedena, a to za podmínek stanovených ministerstvem (tj. sterilizační směrnici).

Před samotným zákrokem, byl-li povolen, musela osoba, u níž měla být sterilizace provedena, podepsat prohlášení, že s provedením sterilizace souhlasí a že byla písemně poučena o tom, do jaké míry je zákrok reparaibilní.¹⁴ **Souhlas tedy musela udělit na základě konkrétní a úplné informace o účelu a povaze zákroku, jakož o následcích a rizicích sterilizace.** Všechny rozhodné informace musejí být osobě sděleny pravdivě, úplně a srozumitelně, aby se mohla náležitě rozhodnout, zda se zákrokem souhlasí.

Ministerstvo uvádí, že na druhé straně operačního záznamu Operační vložka chirurgická do záznamu o zdraví a nemoci je žadatelkou podepsáno vyjádření, že souhlasí s operací. Na čistém listu papíru jsem skutečně našel záznam: „*SOUHLASÍM S OPERACÍ*“ podepsaný žadatelkou s datem 4. září 1990, tj. den před sterilizací.

Tento zápis obecného souhlasu s operací nelze v žádném případě považovat za svobodný a informovaný souhlas stěžovatelky s provedením sterilizace.

¹³ Ustanovení § 5 odst. 1 písm. b) a § 10 sterilizační směrnice.

¹⁴ Ustanovení § 11 sterilizační směrnice.

Ve zdravotnické dokumentaci jsem nenalezl ani dokument s podrobným poučením stěžovatelky o tom, co je sterilizace, v čem spočívá, jaký má význam a jaké jsou její důsledky včetně její nevratnosti.

Ke stejnému zjištění dospěla ředitelka odboru zdravotní péče ministerstva Ing. Mgr. Venuše Škampová po posouzení zdravotnické dokumentace stěžovatelky. Závěr zaznamenala v dopisu ze dne 20. 7. 2022 určeném pro právní odbor ministerstva, který vyřizuje žádosti o odškodnění.¹⁵ **Ministerstvo toto zjištění přešlo a vůbec se k němu v odůvodnění rozhodnutí nevyjádřilo. Poučení o všech aspektech sterilizace je však základní podmínkou informovaného souhlasu.**

Městský soud v Praze se také již vyjádřil ke kvalitě informovaného souhlasu.¹⁶ „Zákonodárce toto výslovně akcentuje v ust. § 3 odst. 2 zákona č. 297/2021 Sb., kde zcela explicitně uvádí, že porušením právních předpisů a okolnostmi podle odstavce 1 se rozumí ... i skutečnost, že oprávněná osoba nebyla srozumitelným způsobem a v dostatečném rozsahu informována o svém zdravotním stavu a o účelu, povaze, předpokládaném přínosu, možných důsledcích a rizicích navrhovaného zdravotního výkonu a o jiných možnostech řešení zdravotního stavu, jejich vhodnosti, přínosech a rizicích.“ Soud jasně konstatoval, že „(...) Má za to, že ze spisu vyplývá, že žadatelka nebyla ve smyslu § 3 odst. 2 zákona srozumitelným způsobem a v dostatečném rozsahu informována o svém zdravotním stavu (...), o účelu (...), o povaze a o možných důsledcích a o jiných možnostech řešení zdravotního stavu, jejich vhodnosti, přínosech a rizicích. (...) Již toto byl důvod, aby žalobkyni byla poskytnuta jednorázová peněžní částka, a rozhodnutí žalovaného je tak z tohoto důvodu nezákonné. Tedy již jen absence informovaného souhlasu je důvodem pro to, aby bylo žadatelce poskytnuto odškodnění.“

Dospěl jsem k závěru, že nebyla splněna podmínka informovaného souhlasu.

C.3 Shrnutí

Ministerstvo nepřiznalo stěžovateli nárok na odškodnění, protože její sterilizace proběhla v souladu s právem. Podle něj ze zdravotnické dokumentace vyplývá, že o sterilizaci požádala, sterilizační komise žádost schválila a sterilizaci povolila a stěžovatelka následně podepsala souhlas se sterilizací.

S tím absolutně nesouhlasím. V případě stěžovatelky se ministerstvo nedůsledně zabývalo zákonnými náležitostmi žádosti o sterilizaci, lékařskou indikací sterilizace a podmínkami informovaného souhlasu. Ministerstvo v řízení pominulo, že stěžovatelka sice podala žádost, ale ta nebyla řádně odůvodněná. Navíc důvod „Romo“ je zcela v rozporu s právní úpravou. Ministerstvo zcela ignorovalo, že stěžovatelka nesplňovala schválenou lékařskou indikaci ke sterilizaci a konečně, že její obecné vyjádření souhlasu s operací není absolutně možné považovat za svobodný a informovaný souhlas.

Ministerstvo pochybilo, když vyhodnotilo, že sterilizace byla stěžovateli provedena v souladu s právem, a zamítlo žádost o odškodnění.

Při šetření podnětů ve věci odškodnění protiprávní sterilizace jsem zjistil, že ministr vyhověl rozkladu žadatelky, v jejímž případě nebyla splněna podmínka lékařské indikace,

15 Její závěr zní zcela jasně. Ve zdravotnické dokumentaci chybí zmínka o tom, že stěžovatelka byla o významu a důsledcích zdravotního výkonu sterilizace poučena.

16 Rozsudek ze dne 13. prosince 2023, č. j. 8 Ad 6/2023-33; dostupné na www.nssoud.cz.

a přiznal jí odškodnění. Jedná se o rozhodnutí ze dne 10. března 2023, č. j. MZDR 2003/2023- 3/PRO. V případě stěžovatelky však ministerstvo nepochopitelně zaujalo opačný postoj a nesprávná indikace nebyla důvodem k přiznání nároku.

D. Informace o dalším postupu

Zprávu zasílám ministru zdravotnictví prof. MUDr. Vlastimilu Válkovi, CSc., MBA, EBIR, a žádám, aby se ve lhůtě 30 dnů od jejího doručení vyjádřil ke zjištěným pochybením a vyrozuměl mě o přijatých opatřeních k nápravě.¹⁷ Pokud neodpoví, nepřijme opatření k nápravě nebo provedená opatření nebudu považovat za dostatečná, vydám závěrečné stanovisko, v němž navrhnou opatření k nápravě.¹⁸

Zprávu zasílám rovněž stěžovateli.

Brno 17. září 2024

JUDr. Stanislav Křeček
veřejný ochránce práv

¹⁷ Podle § 18 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv.

¹⁸ Podle § 18 odst. 2 zákona o veřejném ochránci práv.